స్త్రీబుద్ధి

బేహార వేంకట సుబ్బారావు

సాయంత్రం అయిదుగంటలయింది.

పోర్టులోంచి అందరమూ ఒకేసారి బయటపడ్డాం మిడతలదండులా. రోడ్డు క్రిక్కిరిసిపోయింది. అందరికీ త్వరగా యిల్లు చేరుకోవాలనే ఆతృత! మాలో చాలామందికి సైకిళ్లున్నాయ్! బారులు తీర్చి పోతున్నాయ్! కారియర్లు మోసేవారు అకస్మాత్తుగా అడ్డంగా వచ్చి రోడ్డు ఎక్కారు. మా సైకిళ్ళ బ్రేకులకి పని తగిలింది – మెల్లిగా పోతున్నాయ్, వాళ్ళని తప్పించుకొంటూ.

"ఎంతపని చేసావే! ఆ కేరేజీకూడా ఒప్పేసుకోలేకపోనావా! ఆ యీదిలోకి ఎలాగూ వెల్తున్నావ్ గందా!"

వెనుకనుంచి మాటలు విన్పించాయ్.

ఆ గొంతు నాకు బాగా పరిచయం అయిందే!

'ఎవరు చెప్మా!' అనుకొంటూ వెనక్కి తిరిగి చూసా. ఆమె నన్ను చూసి గబగబా అడుగులు వేసుకొంటూ వచ్చింది. ఒకరినొకరం పరీక్షగా చూసుకొన్నాం. పోల్చుకోలేకపోయాం.

"ఏం బాబూ ?" అడిగిందామె. కారియర్ కుదుర్చుకొంటానేమో నన్న ఆశతో.

"నీ పేరేంటి?" అడిగా.

పేరు చెప్పలేదు. కాస్త ఎడంగా

జరుగుతూ "మా దీవూరే బాబూ!" అంది.

ఆమె దీవూరుకాదని నాకు బాగా తెల్సు. ఆమె నాకు తెల్సున్న మనిషే! కానీ జ్ఞాపకానికి రావటంలేదు.

"అసలు మీ దేవూరు ?"

నిజం చెప్పమన్నట్లు చూసా.

"మాది తునిదగ్గర మల్లారం బాబూ! ఇక్కడి కొచ్చి పదేళ్ళయింది! అందు కని అలా చెప్పా! బాబూ తవర్నెక్కడో సూసినట్టుంది!" అంది కన్నార్పకుండా నన్ను చూస్తూ.

"నువ్వు పోలయ్య పెళ్ళానివి కదూ?" అన్నా.

ఆమె ముఖం వికసించింది నెత్తిమీది తట్టను కారియర్లు పడిపోకుండా నెమ్మదిగా దించి రోడ్డుకి పక్కగా పెట్టింది నేనూ నా సైకిల్ని బాగా పక్కకి తీసా.

"తవరు సాత్తుర్లుగారి రెండో అబ్బాయి రమేశ్ బాబుగారు కదండీ! ఎంత పెద్దయిపోయారు బాబూ! ఎదవ ముండని పోల్చునేకపోయాను! నాన్నగారూ, అమ్మగారూ బావున్నారా బాబూ? ఈ పోరుటులోనే నేంటి బాబూ తవరికి పని? నాన్నగార్ని, అమ్మగార్ని సూసి సానా సంవచ్చరాలయింది! అన్నయ్యగోరు కూడా యిక్కడనే ఉంటున్నారా బాబూ? అమ్మగారి ఆరోగ్గం బావుందా?"

ఫుల్ స్టాప్ లేకుండా ప్రశ్నలవర్షం కురిపించింది. ఆప్యాయంగా ఆమెలోని మార్పు నాకు ఆశ్చర్యాన్ని కల్గించింది. శారీరకంగానూ, ఆర్థికంగానూ, మానసికంగానూ బాగా కృంగిపోయింది. కానీ ఆ గొంతులోనూ, మాటలోనూ, ఆప్యాయతలోనూ మార్పులేదు. ఆమె అభిమానం అప్పటికీ యిప్పటికీ ఒక్కలాగే ఉంది. ఆమె నా జవాబుకోసం ఆతృతగా చూస్తోంది.

"నాన్నగారు పోయి అయిదు సంవత్సరాలు అయింది! అమ్మ అన్నయ్య దగ్గర హైదరాబాదులో ఉంటోంది! చెల్లికి పెళ్ళి చేసాం! బెజవాడలో ఉంది! అన్నట్టు నీకో కూతురుండాలి!" అని ఆగిపోయా. ఆమె పేరు జ్ఞాపకంలేదు.

"అవును బాబూ! లచ్మి! దానికింకా మనువు కుదరనేదు! నా దగ్గిరే ఉంది! తవ కెంతమంది పిల్లలు బాబూ!"

అలా అంటున్నప్పుడు ఆమె గొంతు జీరవోయింది. ఆవేదన - కానీ వెంటనే హుషారు తెచ్చుకొంది– ఆమెతో ఏవేవో మాట్లాడాలన్న కుతూహలం!

"ఇంకా పిల్లలు లేరు! ఓసారింటికిరా!"

నా మాటలు ఆమె కెంతో సంతోషాన్ని కలగజేసాయ్.

"అలాగే బాబూ! యియ్యాల రాలేను! సీకటి పడిపోద్ది! ఆదారం తప్పకుండా వత్తా! ఎక్కడుంటున్నారేంటి బాబూ?"

"కైలాసపురం క్వార్టర్సులో!"

నెంబరూ ఆనవాలూ చెప్పా.

ఆమె కళ్లు ఆనందంతో మెరిసాయ్. సత్తువ వచ్చింది కాబోలు. గభాలున గంప నెత్తినపెట్టుకొంది.

"మిమ్మల్ని చూడగానే ప్రాణం లేచొచ్చింది బాబూ!" అంది.

* * *

క్వార్టర్సు చేరేసరికి బాగా సాయంత్రం అయింది. వీధి వరండా తుడుచుకొంటోంది శాంతి. 'ఈవేళ కూడా పనిమనిషి రాల్లేదు కాబోలు' అనుకొంటూ సైకిలు దిగా.

"మీ చిరాకులూ, పరాకులూ పని మనుషులమీద చూపిస్తే ఊరుకుంటారా? నిక్షేపంగా నోరెత్తకుండా పనిచేసే పిల్లని మాన్పించేసారు! దీన్ని పెట్టారు! వారానికి మూడురోజులు నాగా. చెప్పా చెయ్యకుండా మానేస్తుంది! ఈ పనులు నేను చెయ్యలేను బాబూ!"

నన్ను చూడగానే చర్రుమంది.

"పోనీ మరో మనిషిని చూద్దాం!" అన్నా లోనికి అడుగుపెడుతూ.

"చూస్తారు, చూస్తారు! ఇప్పటికే అందరూ చెప్పుకొంటున్నారు! నెలకో పనిమనిషిని మారుస్తామని! మన కింకెవ్వరూ కుదర్రు! అనవసరంగా జీతం హెచ్చించేసారు పనిమనిషి మారినప్పుడల్లా!" అంటూ విసురుగా లోనికి పోయింది.

శాంతి అన్నమాటలు నిజమే! డబ్బు ఎక్కువ పారేస్తే ఆశకొద్దీ జాగ్రత్తగా చేసుకొంటారనుకొన్నా. పది రూపాయిలనుంచి పదహారు రకూ పెంచుకొచ్చా! డబ్బిచ్చి అభిమానాన్నీ, ఆప్యాయతనీ సంపాదించలేం?

"ఊఁ! కాఫీ తీసుకోండి! వంట గిన్నెలు తోముకోవాలి!" అంటూ కాఫీ గ్లాసు నా చేతిలో పెట్టింది. వేళ్ళు చుర్రుమన్నాయ్! ఆమెలాగే కాఫీకూడా వేడిగా వుంది.

"పోనీ ఈ మాటు నీవు చూసుకో, నీకు నచ్చిన మనిషిని!" అన్నా.

ఆమె మాట్లాడలేదు. పెరట్లోకి పోయింది గిన్నెలు పట్టుకొని.

ఆవేళ ఆదివారం! నేనూ, శాంతి గదిలో కూర్చొని రేడియోలో వస్తూన్న నాటకం వింటున్నాం. వీధిలో ఎవరో పిలుస్తూన్నట్లు అనిపించింది. రేడియో గొడవలో వినిపించలేదు.

"ఎవరో చూడు!" అన్నా.

డిస్టర్బెన్సుకి కోపం వచ్చి విసురుగా వీధిలోకి వెళ్ళింది. రేడియో వాల్యూం తగ్గించా. ఆమె మరలా పిలిచింది.

"అమ్మగారూ!" అని.

అది పోలయ్య పెళ్ళాం రత్తమ్మ గొంతే.

నేనుకూడా లేచి వీధిలోకి వెళ్ళా.

"వేళాపాళా లేదు! మరో యింటికి వెళ్ళండి!"

కసురుకొంటోంది శాంతి. రత్తమ్మ మొహం చిన్నబుచ్చుకొంది. కానీ నన్ను చూసిన వెంటనే గట్టిగా ఊపిరి తీసుకొని ధైర్యంగా నిలబడింది. శాంతికి ఆ పేరంటే పెట్టారుగానీ ఆమె స్వభావానికి ఆ పేరు విరుద్ధం! దురుసుతనం ఎక్కువ. అసలు పనిమనుషులు మానెయ్యడానికి ఆమే కారణం! అలా అంటే ఆమెకి కోపంవస్తుంది.

రత్తమ్మా, దాని కూతురూ వీధిమెట్ల మీద నిలబడ్డారు. మంచి ఎండలో వచ్చారేమో మొహాలు మాడిపోయి ఉన్నాయ్! చెమటలు కక్కుతున్నారు. వాళ్ళవేషం అలా వుంది మరి, శాంతి తప్పులేదు అనిపించింది. రత్తమ్మకి పోయిన ఉత్సాహమూ, ఆనందమూ పుంజుకొచ్చాయ్. లక్ష్మి తలవంచుకొని నిలబడింది తల్లి పక్కనే. వయస్సు పదహారేళ్ళుండొచ్చు! తైలసంస్కారం లేని జుత్తు! చినిగిన బట్టలు! అయినా అందమయిన మొహం!

"రా రత్తమ్మా!" అన్నా.

రత్తమ్మ సంకోచిస్తున్నట్టు నెమ్మదిగా వరండాలో అడుగుబెట్టింది. ఆమె వెనుకనే లక్ష్మి! శాంతి నా వేపు చిరాగ్గా చూసింది.

"ఆ పిల్ల నీ కూతురు కదూ?" అడిగా.

నా పలకరింపుకు ఎంతో సంబర పడుతూ, "అవును బాబూ! లచ్చిమి!" అంది.

శాంతి మాటాడకుండా గదిలోకి పోయింది.

"రండి లోపలికి!" అంటూ నేనూ గదిలోకి దారితీసా. నా వెనుకనే రత్తమ్మా, లక్ష్మి వచ్చారు. నేను మంచంమీద కూర్చున్నా. తల్లీ, కూతు ళ్ళిద్దరూ గది లోపలి గుమ్మంలో కూర్చున్నారు. శాంతి టేబిలు దగ్గరున్న కుర్చీలో కూర్చొంది మాటా మంతీ లేకుండా.

"విశాఖపట్నం వచ్చాక మరి మన ఊరు రావడమే మానేసారు! పాపం పోలయ్య పోయాట్ట!"

మాటల్లోకి దింపా.

అంతా వివరంగా చెప్పింది రత్తమ్మ.

* * *

పోలయ్యకి జబ్బు ఎక్కువయాక విశాఖపట్నం పెద్దాస్పత్రిలో జాయిన్ చేసార్ట! మూడునెలలు హాస్పిటల్లో వున్నాట్ట! జబ్బు నయంకాలేదట! హాస్పిటల్లోనే చనిపోయాట్ట. ఎక్కడో తెల్సినవాళ్ళ గుడిసెల్లో వుండేవారట! రత్తమ్మ కొడుకు రాములు అప్పుడే రిక్షా తొక్కడం ప్రారంభించేడుట! పోలయ్య పోయాక యిక్కడనే వుండి పోవాలనుకొన్నారుట, ఎక్కడైనా రెక్కల కష్టంమీదనే బతకాలిగదా అని. రోజుకి రెండూ మూడూ తెచ్చేవాడుట రాములు. కాలక్షేపం కష్టంగా వుండి రత్తమ్మ షిప్‌యార్డు వాళ్ళకి పోర్టులో వాళ్ళకి కారియర్లు మోయడం మొదలు పెట్టిందట. రెండు సంవత్సరాలు పోయాక రాములుకి పెళ్ళిచేసిందిట! రాములు కొంతకాలం బాగానే వున్నాడుట. తర్వాత తాగుడూ, బ్రాకెట్టూ నేర్చాట్ట! ఇంటికి డబ్బుతేవడం పూర్తిగా మానేసాట్ట! ఇల్లు గడవటం కష్టంగా వుండి రత్తమ్మ కోడలూ, కూతురు లక్ష్మికూడా కారియర్లు మోయడం ప్రారంభించారుట. రాములు ఎప్పుడొస్తాడో ఎలా వస్తాడో తెలీదట! బాగా తాగి వచ్చి గిన్నినిండా అన్నం పెట్టకపోతే పెళ్ళాన్ని చితకబాది పోతాడుట! వాడు యింటికి వచ్చాడంటేనే భయంట వాళ్ళకి.

వాళ్ళకి దగ్గరివాడే ఒకడు పోర్టులో కళాసీగా పనిచేస్తున్నాడుట. లక్ష్మిని పెళ్ళిచేసుకొంటా నన్నాడుట! వాడికి నెలకి మూడొందలు వస్తాయట! పెళ్ళి చేయడానికి డబ్బుకోసం చూస్తోందిట రత్తమ్మ. తల్లీ కూతుళ్లూ రహస్యంగా నూట ఎనభయి రూపాయిలు కూడ బెట్టారట! అయిదు వందలయినా కూడేక లక్ష్మికి పెళ్ళిచేయా లనుకొంటోందిట? ఆ మధ్య అకస్మాత్తుగా పెళ్ళికొడుకు వచ్చి ఓ షరతు పెట్టాడుట! "లక్ష్మిచేత కారియర్లు మోయిస్తే ఒప్పుకోను!"

అని. అందుచేత లక్ష్మి మూడునెలలబట్టి యింటిదగ్గరే వుండిపోతోందిట! ఆదాయం తగ్గిపోయింది! ఇక్కడ ఒక్క కానీగూడా మిగల్చలేకపోతోం దిట! కొడుకు చూస్తే ఆ తీరు! లక్ష్మికి పెళ్ళి ఎలా చెయ్యడమా అని బెంగ పెట్టుకొందిట.

* * *

రత్తమ్మ కథవిన్నాక నాకన్న ఎక్కువగా శాంతే సానుభూతి చూపింది. ఆ పైన శాంతితో తక్కిన విషయాలు నేను చెప్పాను.

పోలయ్యా, రత్తమ్మా మా ఊళ్లో మా యింట్లోనే పనిచేసేవారు. రత్తమ్మ యింట్లో పనిచేస్తూ వుండేది. పోలయ్య మాకు పాలేరు! అమ్మకి యిప్పటిలాగే అప్పుడూ ఏదో ఒక అనారోగ్యం. అమ్మకు అన్నివిధాలా సాయంగా వుండేది రత్తమ్మ. పోలయ్యకి అకస్మాత్తుగా జబ్బుచేసింది. మా ఊరిలోనే ఆచారిచేత నాటుమందు లిప్పించారు. కానీ పూర్తిగా నయంకాలేదు. అశ్రద్ధ చేసారు చాలాకాలం! ఉన్నట్టుండి ఓనాడు జబ్బు తిరగబెట్టింది. పోలయ్యనూ, పిల్లలనూ తీసుకొని రత్తమ్మ విశాఖపట్నం వచ్చేసింది. ఆ తర్వాత పదేళ్ళయ్యాక యిదే చూడ్డం!

"అన్నయ్యగారికి పిల్లలా బాబూ ?" అడిగింది రత్తమ్మ.

"ఆఁ ఇద్దరు పిల్లలు! అమ్మకూడా అన్నయ్యదగ్గరే వుంటోంది హైదరాబాదులో. చెల్లిని బెజవాడ యిచ్చాం!" చెప్పాను వివరంగా.

"మా లచ్మి, మీ చెల్లెమ్మా ఒక్కీడు వారు బాబూ!" అంది బాధగా. తన కూతురి కింకా పెళ్ళిచేయలేదని.

"చెల్లమ్మ కడుపు పండిందా బాబూ ?" మరలా అడిగింది.

"లేదు! పెళ్ళయి రెండేళ్ళే అయింది?" మాటలు కలుపుతూ జవాబిచ్చింది శాంతి.

శాంతి కాఫీ తెచ్చి వాళ్ళిద్దరికీ కూడా యిచ్చింది.

"అమ్మగోరు లచ్మిదేవి లాగున్నారు బాబూ! ఈడూ జోడూ సరిపోనాది!" మెచ్చుకొంది కాఫీ గ్లాసులు అందుకొంటూ.

లక్ష్మి ఏమీ మాట్లాడలేదు. చిరుగుల పవిటను కూడదీసుకొని సర్దుకొని కూర్చుంది.

"అయితే నీ కూతురిచేత ఏ పనీ చేయించడం లేదన్నమాట!" అడిగింది శాంతి నా వైపుచూస్తూ. ఆమె ఉద్దేశం నా కర్థం అయింది. అయినా కలుగ జేసుకోలేదు.

"ఏం చెప్మంటారమ్మగోరూ! ఆడు సూత్తే అలా కట్టడిబెట్టాడు! ఇరుద్దంగా సేత్తే పెళ్ళిచేసుకోనంటా దేమోనని బయ్యం!"

"అవును మరి! కాలంలో వున్న పిల్ల! రోడ్లవెంట తిరుగుతే ఏ మగాడు ఒప్పుకొంటాడు !" అంది శాంతి ఏదో అడగటానికి నాందిగా.

వాళ్ళ సంభాషణలు వింటూ మౌనంగా వుండిపోయా.

"రోజులు గడవటం కట్టంగా వుందమ్మ గోరూ! ఇంటికాడ కూకుంటే మాలాం టోళ్ళ కెలా జరుగుద్ది !"

"పోనీ ఓ పనిచేయరాదూ ? గుట్టుగానూ మర్యాదగానూ వుంటుంది !" ఏదో అడగబోతోంది శాంతి.

"ఏంటమ్మగోరూ?" ఆశగా ఆసక్తిగా అడిగింది రత్తమ్మ.

"మేమేమీ మీకు కొత్తగాదుగా ? లక్ష్మిని మా యింట్లో పనిచేసుకోమను! జీతం అంటావా ? మీ అయ్యగారిష్టం ! నా మట్టుక్కు నేను స్వంతపిల్లలా చూసుకొంటా !" అంది శాంతి నావైపొక సారి చూసి. నేనేమీ కలుగజేసుకోలేదు కాబట్టి మౌనంగా వుండిపోయా.

"నాకు తెల్సమ్మగోరూ! మిమ్మల్ని సూడగానే అనుకొన్నా! లచ్మీదేవమ్మని! అలాగే పంపిత్తా నమ్మగోరూ! జీతం రమేస్ బాబెంతిస్తే అంత!"

కృతజ్ఞతతో ఆమె కళ్ళు మెరిసాయ్.

ఆ రోజునుంచీ మా పనిమనిషి సమస్య తీరిపోయింది ! రెండు పూటలా వచ్చి శుభ్రంగా పనిచేస్తోంది లక్ష్మి. ముఖ్యంగా శాంతికి తృప్తిగా వుంది. నా కారియర్ మోయడానికి కూడా రత్తమ్మనే కుదుర్చుకొన్నా నెలలు గడుస్తున్నాయ్ ! లక్ష్మి మా యింట్లో మనిషిగా అయిపోయింది. ఆమె లేనిదే ఓ పూటకూడా జరగదు. ఏవైనా అవాంతరాలూ అడ్డంకులూ వస్తే అప్పుడు రత్తమ్మ వచ్చి చేస్తూవుండేది. లక్ష్మి రానందుకు ఆ మూడురోజులూ కొట్టుకుపోతుంది శాంతి. ఆ మధ్య లక్ష్మికి జ్వరంవస్తే విలవిల్లాడిపోయింది శాంతి. పనిచేసుకొందుకు విసుక్కోలేదు. ఆమె ఆరోగ్యం గురించి బెంగపెట్టుకొంది కూడా. అయిదోరోజున లక్ష్మి వచ్చింది పనిలోకి. ఆమెను చూసి ఎంతగానో బాధపడింది.

"ఎంతలా చిక్కిపోయావే ఈ నాలుగు రోజులకి! మరో రెండురోజులు రెస్టు తీసుకోలేకపోయావా ? ఏం తొందరొచ్చింది!"

నిద్రమంచంమీదనే వున్న నాకు శాంతి మాటలు విన్పించాయ్.

"బాగానే వుందమ్మగోరూ ! కొంచెం నీర్సంగా వుందంతే ! 'అమ్మగారు వర్థి మనిషి కూడా గాదూ మెల్లిగా వెళ్ళి పని చేసుకొనిరా!' అని అమ్మ చెబితే వచ్చా, నమ్మగోరూ !"

జవాబిచ్చింది లక్ష్మి.

"సరే వచ్చేవుగానీ ఏ పనీ చెయ్యక్కర్లేదు! అలా కూర్చో! ముందీ కాఫీ

తాగు ! మధ్యాన్నం ఎండలో వెళ్ళి రావడం కష్టం ! నాలుగు మెతుకులు యిక్కడనే తిందువుగాని ! అలసట అయితే మళ్ళా తిరగబెడుతుంది ! తెల్సిందా ?"

అభిమానంగా అదమాయించింది శాంతి. లక్ష్మి ఏమీ మాట్లాడలేదు. కాఫీ త్రాగుతోంది కాబోలు !

"చిన్న చిన్న పనులు చెయ్యి ! బాబు గారు లేచాక వేడినీళ్ళు తొరుపు!"

శాంతికి ఆమెమీదనున్న ఆప్యాయతకీ అభిమానానికీ ఆశ్చర్య పోయాను. ప్రేమా ఆదరణా బలవంతాన ఎవరికీ కలిగించలేము. శాంతిని మనసులోనే అభినందించా.

శాంతిని వేళాకోళంగా. అడిగా ఆనాటి రాత్రి.

"లక్ష్మిని సొంత చెల్లెలుగా చూసుకొంటున్నట్లున్నావ్ !"

"కాబోయే పెళ్ళి కూతురు! ఎంతలా చిక్కిపోయిందో చూడండి ! పాపం !" అంది మంచం పట్టిమీద కూర్చొంటూ.

నిజానికి మా యింట్లో చేరాకనే లక్ష్మి శారీరకంగా పెరిగింది. ఆమె నెమ్మదీ అమాయకత్వమూ అణకువా శాంతిని బాగా ఆకర్షించాయ్. లక్ష్మి మా యింట్లో చేరి ఆరునెల్లయింది. ఈ ఆరునెలల్లోనూ మూడు చీరలూ, నాలుగు జాకెట్లు యిచ్చింది. ఓ పూట భోజనం కూడా మా యింట్లోనే. రెండు పూటలా కాఫీ, పదిరోజుల కోసారి సినిమా చూడ్డానికి డబ్బులూ! టిఫిన్‌లు సరే సరి ! శాంతి ఎప్పుడైనా ఎవరింటికైనా వెళితే యింటిని లక్ష్మికి అప్పజెప్పి వెళ్తుంది. ఆమె లేనిదే ఓ పూటయినా గడవని పరిస్థితి ఏర్పడింది. నాకూ అభిమానం వున్నా బయటకు చూపలేదు. ఎందుకయినా మంచిదని—ముభావంగా, చూసీ చూడనట్టు అంటీ అంటనట్టుగ మసలేవాణ్ణి.

* * *

"ఏవండీ ! మీ దెంత రాతి గుండెండీ!" అంది శాంతి అకస్మాత్తుగా సందర్భంలేకుండా.

ఆమె మాటలు అర్థంకాలేదు. అలాగే చూసా శాంతివైపు.

"సినిమా చూడు! లేకపోతే గాజులు వేయించుకో ! అని ఎప్పుడైనా లక్ష్మి చేతిలో ఓ అర్ధరూపాయి డబ్బులు పడేసారా?" నిష్ఠూరంగా అంది.

లక్ష్మిమీది వాత్సల్యమే ఆమెచేత ఈ నిష్ఠురోక్తుల్ని పలికించినందుకు నా శరీరం పులకరించింది ఆనందంతో. అయినా బయటకు తెలీనీయలేదు.

"నీవే యిస్తున్నావ్‌గా పదిరోజుల కొకసారి ! ఇంకా నేనెందు కీయడం ?" అన్నా అయిష్టతగా. నా సమాధానం ఆమెకు నచ్చలేదు.

"బావుంది! అయ్యగా రిచ్చారంటే అదోరకం ఆనందం వాళ్ళకి ! నిజానికి

అది చేసే చాకిరీకి మనం యిచ్చే డబ్బే పాటి ? డబ్బిచ్చి పనిచేయించుకోగలం కానీ అభిమానాన్ని కొనగలవా చెప్పండి !"

"ఊఁ సరేలే !" అన్నా అంతగా సుముఖత కనబర్చకుండా.

"ఊఁ అంతేకాదు ! దసరా యింక అయిదురోజులే వుంది ! ఏమిస్తారో మీ చేతుల్తోనే ఈయండి! కానీ ఒకటిమాత్రం గుర్తుంచుకోండి ! పనిమనిషికి యిస్తు నట్లుగామాత్రం యివ్వద్దు! తెల్సిందా ?" హెచ్చరించింది - ఘనంగా వుండాలని ఆమె అభిలాష.

"అయితే అమ్మగారి అభిమానాన్ని అపారంగా ఆర్జించుకొందన్నమాట ! నీ సంతోషమే నా సంతోషం! ఆ తర్వాత లక్ష్మి సంతోషం !" అనేసా అప్పుడే ఓ నిర్ణయానికి వచ్చి.

* * *

"ఇదిగో లక్ష్మీ ! ఓసారిలారా !" కేకేసా ఆఫీసు కెళ్ళానికి బట్టలు వేసుకొంటూ.

ఎదురుగా వచ్చి సిగ్గుతో తలవొంచు కొని నిలబడింది. అంతవరకూ ఆమె నా ఎదురుగా వచ్చి ఎప్పుడూ నిలబడ లేదు. ఆమె వెనుకనే శాంతి కూడా వచ్చింది.

"ఎల్లుండేకదా దసరా ! ఈ డబ్బు తీసుకొని ఓ చీరా, జాకెట్టూ కొనుక్కో !" అంటూ మడతపెట్టిన నోట్లను ఆమెచేతిలో పడేసా. వెంటనే శాంతి మొహంలోకి చూసా. ఆమె మొహం విప్పారింది.

"ఎంతిచ్చారేవిటి అయ్యగారు ?" అడిగింది ఆమె నోట వినాలన్న వేడుకతో.

నోట్లు విప్పి లెక్కపెట్టి సంతోషంతో తబ్బిబ్బయింది లక్ష్మి.

"పాతిక రూపాయి లమ్మగారూ !"

"చూడు ! మీ అమ్మ కియ్యకు ! ఇప్పుడే బజారుకుపోయి చీరా, జాకెట్టు కొనుక్కొని మరీ యింటి కెళ్ళు ! తెల్సిందా ?" హెచ్చరించింది తనూ సంబరపడుతూ.

శాంతి ఆమోదంతోనూ, ప్రోత్సాహంతోనూ నాలో అంతర్గతంగా వున్న ఆదరణా, వాత్సల్యం పైకుబికాయ్. చనువుతీసుకొని ప్రతి పనీ ఆమెచేతనే చేయించుకొనేవాణ్ణి ! నేనంటే ఆమెకూ భయంపోయి చనువు ఏర్పడింది. 'అయ్యగారూ!' అని పిలుస్తూండేది.

ఆ నాడు ఆఫీసు టైమయిపోతోంది. లక్ష్మి వేడినీళ్ళు తొరపలేదు-రెండు సార్లు పిలిచినా పలకలేదు.

"అబ్బబ్బ ! కూరలు తేవడానికి వెళ్ళిందండీ!"

దేవుడి గదిలోంచి కేకవేసింది శాంతి శాంతంగా.

మరో అయిదు నిముషాలు గడిచాయ్ ! కూరలు తేవడాని కింత

ఆలస్యం ఏమిటి చెప్మా అనుకొంటూ వీధి గుమ్మంలోకి వెళ్ళి చూసాం వీధి మలుపులో జనం గుమిగూడి వున్నారు. అందరివీ నవ్వుమొహాలే ! ఏమి జరిగిందో తెలియదు ! లక్ష్మికూడా కొంచెం దూరంగా నిలబడి ముసిముసిగా నవ్వుకొంటోంది. నన్ను చూసి గబ గబా వచ్చేసింది. కూరలు సంచీ గదిలోపెట్టి బాత్‌రూంలోకి వచ్చింది నీళ్ళు తొరపడానికి.

"ఏం జరిగింది ?" అడిగా కుతూ హలంగా.

నవ్వు ఆపుకోలేకపోతూ చెప్పింది లక్ష్మి.

ఒకడు సైకిలుమీద పోతున్నాట్ట! ముందు హాండిల్‌కు రెండు చిన్న పాల కేన్‌లూ, వెనుక అరటిపండ్ల గెలా వున్నాయట ! సైకిలు కుదుపుకి నాలుగు అరటిపళ్లు రాలి కిందపడ్డాయట. దారిని పోయే కుర్రాళ్ళు గబగబా తీసుకొని తినేసారుట ! సైకిలువాడు అదిచూసి కోపంగా సైకిలు దిగి స్టాండువేసి వాళ్ళ దగ్గరకి పరుగెత్తుకొని వెళ్ళాడుట ! ఆ కుర్రాళ్ళు పారిపోయార్ట ! కుర్రాళ్ళు దొరకలేదుగానీ వాళ్లు పారేసిన అరటి తొక్కలమీద కాలువేసి దబాలున పడి పోయాడుట సైకిలువాడు. నడుము

బెణికిందిట ! ఎలాగో లేచి ఏడుపు మొహంతో సైకిలు ఎక్కబోతూండగా పడిపోయాడుట. అరటిపళ్ళు బాగా ముగ్గిపోయాయేమో ! ముద్దముద్దయి పోయాయిట ! ముందునున్న పాలకేన్స్ లోని పాలు నేలపాలయ్యాయిట ! వాడి పరిస్థితి చూసి అందరూ నవ్వులు కురిపించారుట !

నవ్వాపుకోలేక పైకే నవ్వేసింది లక్ష్మి. నాకూ నవ్వాగలేదు. గలగలా నవ్వేసాను.

"ఏమిటా వికవికలూ, పకపక లూనూ ?"

చటాలున గదిలోంచి ఊడిపడి ఘర్జించింది శాంతి !

"అది కాదమ్మగారూ!..." అంటూ లక్ష్మి ఏదో చెప్పబోయింది. కానీ దాన్ని మాట్లాడనీయలేదు శాంతి.

"పెద్దవాళ్ళతో ఏవిటే ఆ నవ్వులు ? అలాంటివి నాకు నచ్చవ్ !" మొట్ట మొదటిసారిగా కసిరింది - లక్ష్మి చిన్న బుచ్చుకొని తల దించేసుకొంది. నేరం చేసిన వానిలా నేనూ గప్‌చిప్‌గా బాత్ రూంలోంచి బయటపడ్డా

"పనిపిల్లగదా అని నిర్లక్ష్యమూ నిరసనా గాకుండా కొంచెం దయా, జాలీ చూపించమన్నానుగానీ పనిపిల్లతో ఏవిటండీ ఆనవ్వులూ, కేరింతాలూనూ?"

ఆ వేళ రాత్రి అడిగింది. ఎలాగూ అడుగుతుందని నాకు తెలుసు!

"నవ్వొచ్చే యిన్సిడెంటు జరిగిం దట ! చెప్పింది ! నాకూ నవ్వొచ్చింది, నవ్వాను !" అన్నా మామూలుగా. ఆమెలో అనుమానబీజం నాటుకొంది. అది మొలకెత్తింది కూడా.

"పదిహేనురోజులనుంచీ చూస్తున్నా! మీ ప్రవర్తనేమీ బాగుండటంలేదు. బొత్తిగా తువ్వాలు అందీయడానికీ, బూట్లు అందియ్యడానికీ కూడా దాన్నే పిలుస్తున్నారు!"

"అంటే ఏవిటి నీ వుద్దేశం?" చికాగ్గా అడిగా.

"ముందు మీ వుద్దేశం చెప్పండి !" తిరిగి అంది పట్టుదలగా.

"హుఁ స్త్రీ బుద్ధి !" అనేసా పైకే

"అదే ! ఆ స్త్రీ బుద్ధిని తెల్సుకొనే జాగ్రత్తగా మసలుకోమంటున్నా ! అది ఎన్ని కొంపలు తిరిగిందో, ఎన్ని చేతులు మారిందో మనకేం తెల్సు ! పనిపిల్లని నెత్తిమీద కెక్కించుకో కూడదు ! దాని హద్దులో దాన్ని వుంచాలి ! ఎలాగోలాగ వల్లో వేసుకోవాలని చూస్తోంది !" అంది అక్కసుగా.

"శాంతీ !" గట్టిగా అరిచా అసహ నంగా.

"ఏం ? అంత కోపం ! లేకపోతే బాత్‌రూంలో స్నానంచేస్తూంటే ఎదు రుగా నిలబడి సరసాలా ? నవ్వు లాట్లా ? నేనుండగానే ? ఎంత ధైర్యం!

ఆ చనువూ, ఆ అవకాశమూ మీ రిచ్చింది కాదూ !"

*   *   *

పోలయ్యా, రత్తమ్మా యిదివరలో మా యింట్లోనే పనిజేసేవారు. పోలయ్య జబ్బుమనిషి ! మా అమ్మ ఆస్మా పేషెంటు ! రత్తమ్మ మా యింట్లోనే తిరుగుతూండటంవల్ల రత్తమ్మకీ మా నాన్నగారికీ సంబంధం ఏర్పడింది. తత్ఫలితంగా లక్ష్మి పుట్టింది. ఆ విషయం మా ఊరిలో అందరికీ తెల్సు. కానీ మా శాంతికి తెలియదు. లక్ష్మి నా తోబుట్టువులాంటిది. అదే భావంతో చూస్తున్నా ! ఈ విషయం వివరంగా చెప్పి శాంతిని శాంతింపజేయాలి ! చెప్పినా నమ్ముతుందా ? నమ్మినా నాకలాంటి దురుద్దేశం లేదంటే విశ్వసిస్తుందా ?"

*   *   *

"ఏం మాట్లాడరు ? ఎలా చెప్పి నమ్మిద్దామని ఆలోచిస్తున్నారా ?"

శివమెత్తినట్లుగా తయారైంది శాంతి. ఏమి చెప్పాలో, ఎలా చెప్పాలో అర్థం గాక మౌనంగా వుండిపోయా.

మరలా ఆమే మొదలుపెట్టింది.

"రెండునెల్లో నన్ను పురిటికి పంపేస్తారు ! అప్పుడు దాంతో..."

ఆమె మాటలు వినలేక చేయెత్తా.

"ఏం? కొడతారా? కొట్టండి!"

ఆమె మొండికెత్తింది.

ఆమె మొహంలోకి చూసా. అసూయ ! ఆవేదన !! అమాయకత్వం !!! వెంటనే చేయి దించేసా. నార్మల్ అవడానికి ప్రయత్నించా.

"ఎంత అమాయకురాలవు శాంతీ ! నీవా భయం పెట్టుకోకు ! నీ కన్యాయం చెయ్యను !" అన్నా లాలనగా చూస్తూ.

అయినా ఆమె తృప్తిచెందలేదు. కోపం తగ్గలేదు. ఆ రాత్రి మౌనంగానే గడిచిపోయింది. ఈ సమస్య నెలా పరిష్కరించాలా అని రాత్రంతా ఓ నిర్ణయానికి వచ్చా.

మర్నాడు మధ్యాహ్నం కారియర్ తెచ్చిన రత్తమ్మని అడిగా.

"లక్ష్మి పెళ్ళికి ఎంత కూడబెట్టావ్?" అని.

"ఏది బాబూ, నెలనెలా తమరిచ్చిన డబ్బే దాస్తున్నా ! ఇదివర కూడబెట్టిందంతా కర్చయిపోయింది ! రెండు వందల పరూపాయిలున్నాయ్ బాబూ!" చెప్పింది నిరుత్సాహంగా.

"వచ్చే నెల్లో చాలా ముహూర్తాలున్నాయ్ ! పెళ్ళిచేసెయ్ !" అన్నా కారియర్ విప్పుతూ.

"అయిందొందలయినా లేపోతే ఎలా బాబూ ! కట్నం అంటే లేదుగానీ కర్చులుండాలికదా బాబూ !"

డీలాపడి నా కెదురుగా కూర్చుండిపోయింది.

"ఆ మూడొందలూ నేనిస్తా ! పెళ్ళి చేసెయ్ ! నేను డబ్బిచ్చినట్టు అమ్మ గారికిగానీ, లక్ష్మికిగానీ తెలియకూడదు, తెల్సిందా?"

షరతుపెడుతూ హెచ్చరించాను.

కృతజ్ఞతతో వుక్కిరిబిక్కిరి అయిపోయింది రత్తమ్మ.

"అలాగే బాబూ ! ధర్మాత్ములు నాన్నగారే మీ కీబుద్ధి పుట్టించారు ! పిల్ల పెళ్ళి చేయిస్తున్నారు !"

ఇంకా ఏవేవో అంది.

* * *

"లక్ష్మి పెళ్ళికి ఏవిద్దావండీ?"

ఆఫీసుకు పోతూంటే అడిగింది శాంతి.

"చూద్దాంలే!" అన్నా అయిష్టంగా.

"చూద్దాంలే అంటే కాదు ! పెళ్ళింక రెండురోజులే వుంది!"

నిలదీసింది.

"నెలాఖరురోజులు ! నా దగ్గర డబ్బులేదు ! నీ దగ్గరుంటే నాలుగో అయిదో పెట్టి జాకెట్ పీస్ కొనియ్యి!"

"ఇంకా నయం ! పావలా యిచ్చి పూలు కొనుక్కోమన్నారుగాదు! డబ్బు లేకపోతే నే నొకటి చేస్తా!" అంది.

"ఏం చేస్తావ్ ?"

"కిందటి నెల్లో మీరు కొన్న చీర యిచ్చేస్తా! ఇంకా కట్టుకోలేదు !" అంది దృఢంగా.

"అరవై అయిదురూపాయిల చీరె ! నీకేమయినా మతిపోయిందా ?"

ఆమె ధాతృత్వానికి నిజంగా నాకు మతిపోయింది.

"పెళ్ళికూతురు ! పైగా అందమయిన పిల్ల! ఆ చీరలో ఎంత బాగుంటుందని ! మీరెన్ని చెప్పండి ! ఆ చీర యివ్వాలనుకొన్నా, యిచ్చేస్తా, అంతే!" అంది.

'స్త్రీ బుద్ధి !' అనుకొన్నా ఈసారి మనసులోనే.

ఆమె నా అనుమతికోసం చూస్తోంది. అది కేవలం లాంఛనప్రాయం మాత్రమే. నేను సమ్మతించకపోయినా ఆమె యివ్వక మానదు! కాబట్టి నేనెందుకు బయటపడాలి.

"సరే నీ యిష్టం !" అనేసి సైకిలు ఎక్కేసా.